DOI (Article): <https://doi.org/10.31108/2.2020.2.20.3>

УДК 159.9.075

Довгань Наталія

ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПОКОЛІНЬ: СТРАТЕГІЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ ДАНИХ

Довгань Наталія. Дослідження соціокультурної та професійної взаємодії поколінь: стратегія узагальнення.

Вступ. З огляду на загальну тенденцію щодо міждисциплінарних форм організації знання, актуальними стають комплексні наукові трактування, побудовані на інтеграційній стратегії триангуляції.

Мета. Представити реалізацію стратегії узагальнення емпіричних даних дослідження взаємодії поколінь за інституційним, позиційним, культурним, професійним аспектами соціокультурної реальності.

Методи. Для проведення дослідження використовувався комплекс емпіричних методів та математичні методи статистики.

Результати дослідження. За результатами використаної стратегії узагальнення емпіричних даних структурними компонентами теорії було визначено дуальну пару соціально-психологічних категорій тексту і контексту та категорію соціальної інтеракції – соціокультурної взаємодії.

Висновки. Запропонована стратегія узагальнення емпіричних даних охопила питання формування теоретичного підґрунтя, збору, обробки даних, дозволила підійти до структурування складного процесу взаємодії поколінь, який не має концептуальних рамок і стандартизованої системи аналізу.

Ключові слова: соціокультурна взаємодія поколінь, професійна взаємодія поколінь, триангуляція, аспекти соціокультурної реальності, категорія тексту, категорія контексту, категорія соціокультурної взаємодії.

Довгань Наталия. Исследование социокультурного и профессионального взаимодействия поколений: стратегия обобщения.

Введение. Учитывая общую тенденцию междисциплинарных форм организации знания, актуальными становятся комплексные научные трактовки, построенные на интеграционной стратегии триангуляции.

Цель. Представить реализацию стратегии обобщения эмпирических данных исследования взаимодействия поколений по институциональному, позиционному, культурному, профессиональному аспектам социокультурной реальности.

Методы. Для проведения исследования использовался комплекс эмпирических методов и математические методы статистики.

Результаты исследования. По результатам используемой стратегии обобщения эмпирических данных структурными компонентами теории была определена дуальная пара социально-психологических категорий текста и контекста, а также категория социальной интеракции – социокультурного взаимодействия.

Выводы. Предложенная стратегия обобщения эмпирических данных охватила вопросы формирования теоретической основы, сбора, обработки данных, позволила подойти к структурированию сложного процесса взаимодействия поколений, который не имеет концептуальных рамок и стандартизированной системы анализа.

Ключевые слова: социокультурное взаимодействие поколений, профессиональное взаимодействие поколений, триангуляция, аспекты социокультурной реальности, категория текста, категория контекста, категория социокультурного взаимодействия.

Вступ. Попри тривалий період вивчення поколінних феноменів, нині, з огляду на загальну тенденцію щодо міждисциплінарних форм організації знання, актуальними стають наукові трактування, що враховуватимуть комплексність уявлень про соціокультурну та професійну взаємодію поколінь як соціально-психологічний культурно-історичний базис міжпоколінних відносин та відповідні особливості конструювання соціального простору.

Серед найгостріших проблем сьогодення, що набиратимуть обертів й далі створюватимуть передумови соціокультурного балансування у взаємодіях, слід назвати: зміни формалізованих суспільних інститутів, які регулюють взаємодію поколінь; трансформацію інституціональної системи, закріплених соціальних цінностей, зразків, статусів, ролей тощо, що приводить до поступової деінституціалізації соціального простору, оновлення конструкту соціального позиціонування акторів взаємодій. Разом із тим, кардинально змінюються статуси поколінь унаслідок стрімкого інформаційно-технічного прогресу, що на підставах інтенсивної «інформатизації» відносин впливає на перебіг взаємодії поколінних акторів. Саме тому, з огляду на впливи суспільних пертурбацій, вивчення соціокультурної та професійної взаємодії поколінь як надзвичайно складного предмета, вимагає використання сучасних методів дослідження феномену та розробки адекватних стратегій узагальнення емпіричних даних. Окрім того, в умовах реальності, що безперервно змінюється, суспільно-історична обумовленість психології поколінності актуалізує необхідність означення і дотримання провідних аспектів реалізації дослідження соціокультурної взаємодії поколінь. А саме:

- *інституційного аспекту*, який розкриває особливості перебігу процесу поколінного становлення, соціокультурного та професійного об'єднання певних когорт у мережу покоління, їх прояви у взаємодіях;

- *позиційного аспекту*, який представляє актуальні положення поколінь у взаємодіях, суспільне позиціонування у просторі за певними соціокультурними стилями;

- *культурного аспекту*, що поєднує традиційні форми культурного існування акторів і культурні оновлення, конгруентні історичному контексту.

За аналізом наукової літератури було визначено, що безпосередньо проблема вибудовування стратегій узагальнення емпіричних даних психології соціокультурної та професійної взаємодії поколінь не розроблялась належним чином. Разом із тим, окремі питання соціокультурної та професійної взаємодії були розглянуті у наукових дослідженнях філософів (Х. Ортега-і-Гассет (1997), Х. Маріас (1961) та ін.), психологів (В. І. Піщик (2015), М. В. Сапоровська (2014), та ін.), соціологів (К. Манхейм (1970) та ін.), антропологів (М. Мід (1999) та ін.), культурологів (В. Дільтей (2017), П. О. Сорокин (2017) та ін.) тощо.

Тим не менш, стратегії узагальнення емпіричних даних щодо психології соціокультурної взаємодії поколінь не отримали належного відображення в літературі.

Мета дослідження. Представити реалізацію стратегії узагальнення емпіричних даних дослідження взаємодії поколінь за інституційним, позиційним, культурним, професійним аспектами соціокультурної реальності.

Завдання дослідження. Описати стратегію узагальнення емпіричних даних за допомогою:

- 1) *послідовної процедури*, спрямованої на конструювання кількісними і якісними методами комплексного бачення предмета дослідження;

- 2) *процедури супутніх дій* – інтегрування напрацьованих матеріалів у побудовання теорії.

Методи та організація дослідження. Для проведення дослідження використовувався комплекс емпіричних методів:

- авторський опитувальник «*Міркування*» спрямований на розкриття: (1) характеристик вибірки відповідно до соціокультурного історичного ареалу; (2) особливостей соціально-психологічних відмінностей (габітус) поколінь; (3) особливостей соціального та професійного позиціонування (ентелехії) поколінь; (4) проблемних питань і шляхів оптимізації комунікації міжпоколінного простору; (5) бар'єрів і засобів взаєморозуміння у взаємодіях;

- інтерв'ювання, аналіз документів, контент-аналіз, які використовувалися для дослідження особливостей соціально-психологічних відмінностей і позиціонування поколінних акторів у взаємодіях;
- процедура конструювання матриць (за методом М. Б. Майлса і А. М. Хубермана) – для вивчення феноменології поколінної єдності (Miles, & Huberman, 2014);
- метод обґрунтованої теорії (версія К. Чармаз) – для отримання даних щодо соціокультурного контексту поколінних просторів (Charmaz, 2006);
- дискурс-аналіз – для виокремлення особливостей дискурсів поколінь (Fairclough, N. 1992).
- методи математичної обробки даних (кластерний аналіз) з подальшою якісною інтерпретацією та змістовим узагальненням. Статистична обробка даних і графічна презентація результатів здійснювалася за допомогою пакета статистичних програм SPSS (версія 22.0).

Вибірка дослідження. Оскільки комплексне дослідження соціокультурної та професійної взаємодії поколінь було побудовано з якісних і кількісних блоків, для розкриття питань безпосередньо *інституційного* аспекту дослідження (методом контент-аналізу) було сформовано *емпіричну вибірку*, яку склали 97 опитаних респондентів від 16 до 70 років різного соціального становища й освітніх рівнів, представників єдиного соціокультурного історичного ареалу в межах України. Серед опитаних 13,7 % склали чоловіки, 86,3 % – жінки. Розподіл вибірки опитаних за статтю, на жаль, не був рівномірним, тому гендерний аналіз особливостей взаємодій не було проведено. Запобігаючи виникненню загрози внутрішньої валідності, що пов'язана з вибором учасників дослідження, далі, для вивчення феноменології поколінь та контексту поколінних просторів методами якісного аналізу даних (ЯАД) була сформована *еквівалентна група* за допомогою методу вирівнювання (Гудвін Дж., 2001). За яким досліджувані були об'єднані за принципом відповідності до (1) *критерію вікових психологічних характеристик* (даних показників віку на час проведення дослідження, року народження, року, коли респонденти стали повнолітніми – досягли 18 років); (2) *критерію соціально-історичних подій* як окресленого періоду в історії держави, який найбільш значуще (на думку опитаних) вплинув на формування світосприйняття та світобачення. Сформована *теоретична вибірка* як обов'язкова складова якісного блоку дослідження виступила одночасно параметром, що забезпечує валідність у виокремленні релевантних даних та відповідність поставленим завданням (Charmaz., 2006; Страусе, & Корбин, 2001). Важливо, що гнучкий характер теоретичної вибірки (варіативність протягом процесу дослідження) сприяв охопленню спектру явищ, що є значущими у взаємодії поколінь. Адже кількісний показник складу респондентів нівелювався інформаційними повторами у відповідях, тобто зупиненням процесу розширення спектру отриманих даних. Питання інтерв'ю мали різне інформаційне розкриття у кожному випадку, а специфіка інтерв'ювання залежала від уявлень, досвідів респондентів, сформованості картини світу тощо. Загалом було вивчено 170 інтерв'ю респондентів від 16 до 70 років загальним обсягом близько 1190 сторінок.

Дослідження методом дискурс-аналізу було обмежене документальними даними макropsихологічного рівня поколінних взаємодій, що знаходили прояв у матеріалах інтерв'ю та друкованих експертних джерелах. Тому *цільова вибірка* представляла собою відбір даних, що фіксували контекст повідомлень щодо смислових полів поколінних просторів у матеріалах інтерв'ю (170 осіб еквівалентної групи) і експертних джерел за конкретною тематикою (58 наукових статей). Вибір даних для дискурс-аналізу обумовлювався, перш за все, представленими у текстах соціокультурними стилями, що відображували світобачення поколінь. Теми і соціокультурні та професійні особливості їх презентування формували контекст проблематики часу і простору активних практик поколінь, пояснювали застосовані на суспільному рівні домінантні стратегії і тактики. Сформована *тематична вибірка* для дослідження методом дискурс-аналізу використовувалась для забезпечення тріангуляції даних і методів (Хорошилов, 2012).

Результати дослідження та їх обговорення. Отже, за побудованою конструкцією емпіричного дослідження соціокультурної та професійної взаємодії поколінь, як *мережі когорт* людей, що мають єдиний соціокультурний досвід, об'єднаних роками народження і історичним контекстом становлення, використовувались послідовні стратегічні дії. А саме: пояснення вибору конкретних методів; проведення дослідження; опрацювання отриманих даних; тріангуляції кількісних і якісних методів / даних; інтегрування і теоретичного перетворення (Creswell, & Plano, 2013). Але передуючи представленню стратегії узагальнення емпіричних даних дослідження взаємодії поколінь за інституційним, позиційним, культурним, професійним аспектами соціокультурної реальності, необхідно зупинитись на питанні вибору джерел даних і означенню форми їх обробки. На підставі того, що дослідження поколінного феномену є спірною і вимогливою областю, і потребує інструментів перевірки, спростування або розширення отриманих результатів та забезпечення альтернатив, на завершальному етапі аналізу використовувалась інтеграційна стратегія *тріангуляції: даних* (свідчень, зібраних із різних джерел) і *методологічна тріангуляція* (використання різних методів збору інформації – опитування, інтерв'ювання тощо). Враховуючи, що інтерпретація якісних і кількісних даних має як сильні сторони, так і певні недоліки (Erzberger, & Prein, 1997), аналіз взаємодоповнюючих матеріалів змішаними методами став важливим прагматичним інструментом забезпечення якості і вибудовування об'єктивної поколінної реальності поза межами індивідуальних інтерпретацій. Сприяв усуненню суперечливих пояснень, здійсненню перевірки висновків і отриманню інформації, необхідної в умовах дефіциту даних. При цьому, відповідність критеріям оцінки якості конструктивістської парадигми та умовам контролю загроз валідностей забезпечувались методичним інструментарієм комплексної обробки кластерного і контент-аналізу та виконанням послідовних процедур якісного аналізу даних (ЯАД) (Guba, & Lincoln, 1994; Maxwell, 1992; Denzin, & Lincoln, 2011; Flick, 2007; Turner, & Turner, 2009; Henwood, 1996). Опис та логічна систематизація отриманих даних, за результатами порівняльного аналізу, виокремлення гносеологічних особливостей взаємодій сприяли розумінню текст / контекстуальних проявів поколінної реальності і побудованню теорії.

При плануванні дослідження із комбінованим використанням методів були враховані чотири аспекти: (1) розподілу часу, (2) атрибуції значущості, (3) комбінування і (4) теоретизування (Guedes dos Santos, & Erdmann, 2017). Так, за *аспектом розподілу часу* було проведено поетапне напрацювання даних, що відповідало ідеї вивчення інституційного аспекту соціокультурної взаємодії поколінь – конкретизації характеристик поколінь соціокультурного історичного ареалу, визначенню соціально-психологічних відмінностей, особливостей позиціонування і специфіки відносин. Для чого, за отриманими даними кількісних методів (кластерного і контент-аналізу), були конкретизовані загальні психологічні характеристики вікових когортних груп, далі, за підтвердженням якісними даними, об'єднані у покоління; описані особливості взаємовпливів мереж, поведінкові контекстуальні принципи. Для отримання розширеної інформації використовувались методи якісного збору даних щодо феноменології поколінної єдності, осьових соціальних / соціально-психологічних процесів соціокультурних взаємодій, соціально-психологічних домінант соціокультурних взаємодій.

Щодо *аспекту атрибуції значущості*, то важливість отриманих матеріалів за якісними і кількісними методами не мала особливих переваг, адже виконувала функцію побудовання дослідження, що відповідає поставленим завданням. Тобто стратегія паралельної методологічної тріангуляції вибудовувалась на блоках тематично зв'язаних і однаково значущих кількісних і якісних матеріалів, використаних за *аспектом методологічного комбінування* у формуванні комплексного бачення, та у побудові теоретичної конструкції цілісного поколінного простору взаємодій акторів на етапі *теоретизування*.

Реалізація змішаної за методами стратегії дослідження здійснювалась за допомогою (1) *послідовної процедури*, перебігом якої ставало можливим конструювання кількісними і

якісними методами комплексного бачення предмета дослідження; і (2) **процедури супутніх дій**, спрямованої на інтеграцію напрацьованих матеріалів у побудовання теорії (Creswell, 2007).

Перебігом (1) **послідовної процедури** аналізу було здійснено попередні висновки і узагальнено матеріали у матрицю методологічної тріангуляції. Отримані різнотипні дані дозволили скласти картину аспектів поколінних просторів (див. *табл. 1*). Так, за аналізом *інституційного аспекту* в історичному періоді з 1946 по 2019 рік були виокремлені три мережі акторів-сучасників: Молоді, Зрілих, Поважних, які вибудовували характерні диспозиційні конструкти. А саме, *габітуси* (соціально-психологічні диспозиції) покоління Молоді були сформовані рисами активності, завзятості, велелюбності, безвідповідальності, оптимістичності, незалежності, легковажності, товариськості, розкутості у відносинах, комунікабельності, допитливості, цілеспрямованості, впертості, ерудованості, спрямованості на швидкий результат, безтурботності, вимогливості, прагматичності, зацікавленості, некомунікабельності, незалежності, самостійності, цинічності, хаотичності. Габітусами мережі покоління *Зрілих* означено риси відповідальності, працьовитості, турботливості, освіченості, доброзичливості, духовності, жертвовності, цілеспрямованості, відданості, допитливості, раціональності, самостійності, егоїстичності, невитриманості, моральності, заклопотаності, обережності. Габітусами покоління *Поважних* – риси розсудливості, доброти, відповідальності, працьовитості, мудрості, невірноваженості, незадоволеності, буркотливості, відданості, освіченості, схильності до повчань, консервативності, емпатійності, турботливості, відповідальності, товариськості, життєлюбності.

Комплексними показниками соціальних позицій, що реалізуються у настановленнях, цілях, уявленнях поколінь – *ентелехіями* – мережі Молоді було визначено спрямування на розвиток, досягнення соціальної захищеності, пізнавальну активність, пошуки кохання, збереження родинних і дружніх стосунків, використання свободи виборів, досягнення професіоналізму. Для мережі Зрілих значущими ентелехіями констатовано надбання / передавання досвідів «іншим», спрямованість на професійну реалізацію, конструювання життєвих перспектив, безконфліктне спілкування, набуття освіченості, поважні відносини із сучасниками, соціальну безпеку, підтримку родинних зв'язків, саморозвиток, збереження здоров'я, співпрацю і довіру сучасникам. Для мережі Поважних визначено характерними ентелехіями усвідомлення цінності часу; відповідальну громадську позицію, значущість родинності.

Здійснений за результатами кластерного аналізу розподіл простору поколінь на когортні групи дозволив конкретизувати особливості вікової проявленості соціальних ролей, звузити фокус впливовості історичного періоду становлення на формування поколінності (див. *табл. 1*). У подальшій роботі методами ЯАД розподіл на групи когорт використовувався у порівнянні результатів якісних і кількісних методів і їх комбінуванні у побудові теорії. За даними дослідження феноменології поколінної єдності методом матриць Matthew B. Miles & A. Michael Huberman (2014), було отримано підтвердження розподілу поколінного простору на мережі і уточнено їхній віковий діапазон. Так, для покоління Молоді, віком до 25 років провідними домінантами, що об'єднують окремих особистостей відповідного віку, було визначено впливовість медіаосіб; покоління Зрілих (вік 26–47 років) об'єднувала стабільна робота, що забезпечувала комфорт життя та відчуття міри особистої відповідності історичному часу (текст / контекстуальної конгруентності). Для покоління Поважних (вік 48–70 років) єднаючими показником було означено професійну реалізацію, але важливу роль також відігравало дотримання історичних культурних традицій та ідеологічні суспільно-політичні погляди.

Таблиця 1
Матриця методологічної триангуляції емпіричного дослідження соціокультурної та професійної взаємодії поколінь

Результати методологічної триангуляції					Методи дослідження
Задачі / Питання дослідження	Інституційний аспект соціокультурної та професійної реальності				
	Мережа покоління Молоді	Мережа покоління Зрілих	Мережа покоління Поважних	Опитування, контент-аналіз, кластерний	
	Активні, завязі, велелюбні, безвідповідальні, оптимістичні, незалежні, легковажні, товариські, розкуті, комунікабельні, допитливі, цілеспрямовані, вперті; ерудовані; спрямовані на швидкий результат; безтурботні, вимогливі, прагматичні; захищені, некомунікабельні, незалежні, самостійні, цинічні, хаотичні	Відповідальні, працюючі, турботливі, освічені, доброзичливі, духовні, жертовні, цілеспрямовані, віддані, допитливі, раціональні, самостійні, егоїстичні; невитримані; моральні; заклопотані, обережні	Розсудливі, добрі, відповідальні, працюючі; мудрі, невірні, невірні, незадоволені; буркотливі, віддані, освічені; схильні до повчань, консервативні; освічені, емпатійні, турботливі, відповідальні; товариські; життєлюбні		
	Розвитку, соціальної захищеності, навчання; кохання, родинності, свободи виборів, дружби, професіоналізму	Надбання / передавання досвідів, професійності, конструювання перспективи, безконфліктності, спілкування, освіченості, шанси до «інших», соціальної безпеки; родинності, саморозвитку, збереження здоров'я, співпраці, довіри	Цінність часу; відповідальна громадська позиція, родинність		
Покращує взаєморозуміння	Спілкування, спільна діяльність, повага, розуміння вікових особливостей, позитивне ставлення				
Утруднює взаєморозуміння	Неповага; конфлікти; відмінності у культурі, мові; вікова дистанція				
Сегменти мереж поколінь	Когорти, які виконують соціальні ролі «Дітей», вік до 25 років (з 1995 р.н.), історичний період становлення: з 2013 р. та роки після Революції гідності	Когорти, які виконують соціальні ролі «Батьків-Дітей», вік 26–34 роки (1986–1994 р.н.), історичний період становлення: 2004–2012 – роки після Помаранчевої революції	Когорти, які виконують соціальні ролі «Батьків-Прабатьків», вік 35–47 років (1973–1985 р.н.), історичний період становлення: 1991–2003 – роки після отримання Україною незалежності	Когорти, які виконують соціальні ролі «Прабатьків – Батьків», вік 48–55 років (1965–1972 р.н.), історичний період становлення: 1983–1990 – роки перебудови	Когорти, які виконують соціальні ролі «Прабатьків», вік 56–70 років (1946–1982 р.н.), історичний період становлення: 1964–1982 – роки періоду «застою – стабільності»

Закінчення табл. 1

Матриця методологічної тріангуляції емпіричного дослідження соціокультурної та професійної взаємодії поколінь

Феноменології поколінної єдності	Вплив медіаосіб	Стабільна робота, комфорт життя, міра відповідності історичному часу	Стабільна робота, комфорт життя, міра відповідності історичному часу	Професійна реалізація, історична культура народу	Професійна реалізація, історична культура народу, ідеологічні суспільно-політичні питання	Метод матриць (Майлса і Хубермана)
Об'єднання у покоління когортних груп	Покоління Молоді Вік до 25 років	Покоління Зрілих Вік 26–47 років		Покоління Поважних Вік 48–70 років		
Позиційний аспект соціокультурної та професійної реальності						
Освої соціальні / соціально-психологічні процеси соціокультурної взаємодії	«Цифровізації суспільства – Вільного вибору культури взаємодії»	«Технологізації суспільства – Соціальної конкуренції»	«Життя на оф-лайн / он-лайн платформах – (Дез-) Організації і саморозвитку / деградації»	Використання ресурсів оф-лайн / он-лайн платформ – Самоосвіти	«Долучення до інформаційних потоків оф-лайн/ он-лайн – Соціальної (дез) адаптації і саморозвитку / деградації»	Метод обгрунтованої теорії (К. Чармаз)
Культурний аспект соціокультурної та професійної реальності						
Впливи соціокультурної реальності на домінуючі взаємодії	Домінанти взаємодії поколінь	Проекція дії				
	Історичний етап розвитку суспільства	Особливості часу і простору, у якому відбувається соціокультурна взаємодія поколінь				
	Засоби утворення зв'язків у взаємодіях	Визначення історичних засобів (технічних), соціальних практик, за допомогою яких стає можливою взаємодія				
	Культурні параметри поколінь	Визначення культурних параметрів, за якими стає можливою ідентифікація акторів взаємодії				
Метод дискурс-аналізу						

Проведений аналіз *позиційного аспекту* соціокультурної реальності методом обґрунтованої теорії (версія Kathy Charmaz (2006)) дозволив артикулювати *осі соціальних і соціально-психологічних процесів*, характерні для вікових когортних груп («Цифровізації суспільства – Вільного вибору культури взаємодій» – вік 16–25 р., «Технологізації суспільства – Соціальної конкуренції» – вік 26–33 р., «Життя на оф-лайн / он-лайн платформах – (Дез) Організації і саморозвитку / деградації» – вік 34–47 р., «Використання ресурсів оф-лайн / он-лайн платформ – Самоосвіти» – вік 48–55 р., «Долучення до інформаційних потоків оф-лайн / он-лайн – Соціальної (дез) адаптації і саморозвитку / деградації» – вік 56-70 р.), і підтвердити текст / контекстуальну взаємопов'язаність, взаємовплив та варіативність у сприйманні і оцінюванні дійсності поколіннями акторами.

У результаті дослідження *культурного аспекту* методом дискурс-аналізу були сформульовані соціально-психологічні домінанти взаємодії поколінь, опосередковані впливами історично діючих соціокультурних стилів. Так, (1) *домінанта історичного етапу розвитку суспільства* означувала особливості часу і простору, у якому відбувається соціокультурна взаємодія поколінь; (2) *домінанта засобів утворення зв'язків* мала проєкцію дії у історично дієвих засобах (технічних можливостях) і соціальних практиках, за допомогою яких відбувається конструювання взаємодій; (3) *домінанта культурних параметрів* поколінь визначила перебіг культурної ідентифікації акторів взаємодії.

Перед тим, як перейти до (2) *процедури супутніх дій* – конструювання теоретичних основ системного структурування пізнання психології поколінь, за інтегрованими результатами методологічної тріангуляції, необхідно зупинитись на текст / контекстуальних питаннях, покладених в основу проведеного дослідження.

Відштовхуючись від того, що покоління виступає феноменом, утвореним свідомо / несвідомою узгодженістю акторів у соціокультурному позиціонуванні, аналіз психології взаємодій було проведено у ракурсі положення, що зміни історичних контекстів відображаються у текстах поколінь (продуктах поколінь, що не обмежується формами мовлення, але представляють утворений акторами феномен соціокультурної реальності). За таким баченням, оновлення текстів свідчило про історичні зміни соціальних структур і культур соціуму – про оновлення соціокультурних стилів (форм / способів життя). Саме тому для досягнення достовірності інтерпретацій поглядів учасників в процесі опрацювання результатів було враховано:

- (1) умовну «дистанцію» між «некритичним» (трансляванням думок учасників дослідження) і «критичним» (теоретичними узагальненнями);
- (2) варіативність інтерактивних текстуальних практик поколінь, обмежених важливими соціокультурними елементами – орієнтирами часопростору;
- (3) відсутність текст / контекстуальної симетрії поколінних просторів (обумовленої одночасовим існуванням сучасників у різних соціокультурних стилях);
- (4) існування історії утворення текстів поколінь і мінливості доречності їх використання у контекстах, що змінюються – їх (де) конгруентності;
- (5) природність втрачання текстами поколінь конгруентності історичним контекстам – поступову деконтекстуалізацію акторів;
- (6) можливість поширення локальних проявів поколінних текстів, обмежених ареалом проживання, на контекстуальні події глобального масштабу;
- (7) існування впливів домінуючої суспільної ідеології на тексти поколінь і контексти взаємодій;
- (8) варіативність контекстуальних впливів різних соціально-політичних середовищ на текстуальність представників поколінь;
- (9) можливість обумовленості текст / контекстуальних зв'язків не тільки взаємотворенням і взаємовпливами поколінь, а й іншими факторами «X».

На підставі представлених постулатів, на наступному етапі інтегрування і теоретичного перетворення матеріалів, здійснювалось побудування соціально-психологічної теорії

соціокультурної взаємодії поколінь. А саме, первинним завданням реалізації (2) **процедури супутніх дій** постало виокремлення основоположних процесів, що залишаються дієвими на історичних теренах, утворюють комплекси сценаріїв розгортання міжпоколінних відносин, мають у своїх рухах певні закономірності щодо життєдіяльності суспільства, що безперервно змінюється.

Відштовхуючись від того, що поколінне дослідження мало за мету поясненням континууму соціокультурного існування поколінь, теорія поколінь стала *відповіддю на запит* щодо процесів конструювання суспільства у певних часопросторах, становлення і розгортання його соціокультурних стилів, формування соціокультурного виміру поколінь. Конструювання теорії соціокультурної взаємодії поколінь здійснювалось відповідно до системи теорій соціальних наук щодо вивчення «всчасових» питань культурних і соціальних поворотів і міжпоколінних перетинів. По-перше, побудови аналітичної композиції дослідження поколінного простору цілісного, неподільного, вибудованого на соціокультурних суспільних конотаціях; по-друге, досягнення комплексного погляду на питання поколінних взаємодій; по-третє, формування картини множинних конструктів поколінних соціокультурних світів, що існують одночасово у часопросторі, а у взаємодіях вибудовують майбутнє; по-четверте, ідентифікації поколінних культур, з одного боку, як продуктів історичного часу, з іншого, глобальних поворотів у змінах соціальної побудови. Разом із тим, соціокультурна парадигма інтерпретації локальних і глобальних поколінних систем дала змогу вивчення досліджуваних явищ як засобів розуміння історичних трансформацій суспільства, відображених у історично-контекстуальних і текстуальних зв'язках – соціокультурних порядках (інституційний аспект), соціальних позиціях (позиційний аспект), артефактах (культурний аспект) акторів.

Висновки:

1. Артикульовані висновки завершального *етапу* пройшли процедуру диференціації на такі, що можуть вважатись узагальнюючими, та за допомогою інтеграційної стратегії, теоретично опрацьовані дані змішаних методів дослідження стали основою аргументації взаємозв'язків соціально-історичного контексту і текстів поколінь, обґрунтування змін характеру взаємодій відповідно до перебігу часу. Загалом запропонована стратегія узагальнення охопила питання формування теоретичного підґрунтя, збору, обробки даних, дозволила підійти до структурування складного процесу взаємодії поколінь, який не має концептуальних рамок і стандартизованої системи аналізу.

2. Проведене зведення основних компонентів теорії, їх структурування наблизило до виокремлення наукових фокусів, необхідних для розгортання психології взаємодії поколінь:

- моделювання взаємодій поколінь у соціально-психологічному просторі;
- моделювання історичних впливів на соціокультурне та професійне становлення поколінь;
- розгортання поколінних соціокультурних стилів;
- взаємовпливів соціокультурних стилів поколінь сучасників.

3. У використовуваній дослідницькій стратегії *структурними компонентами теорії* було визначено дуальну пару соціально-психологічних *категорій тексту і контексту*, та *категорію* соціальної інтеракції – *соціокультурної та професійної взаємодії*, необхідних для системного структурування пізнання психології поколінь. А саме, двосторонніх впливів *інтеграції* – перетворення у *взаємодіях контексту в текст* (утворення соціокультурних стилів поколінь) і *деінтеграції* – перетворення *тексту в контекст* (співіснування окремих соціокультурних течій різних поколінь у одночасовому перебігу (Лотман, 1992).

Перспективи подальших досліджень. Представити дуальність культурного тексту і соціокультурного та професійного контексту поколінь процесами оформлення соціокультурного та професійного стилю життєдіяльності поколінь; виокремити і обґрунтувати закономірності текст / контекстуальної взаємодії поколінь.

Література

1. Гудвин, Дж. (2004). *Исследование в психологии: методы и планирование*. Санкт-Петербург: Питер.
2. Лотман, Ю. М. (1992). *Семиотика культуры и понятие текста*. Избранные статьи. Т. 1. Таллинн. <http://www.philology.ru/literature1/lotman-92b.htm>
3. Мид, М. (1999). *Культура и преемственность*. Библиотека Виртуальной Пустыни. <http://www.uic.unn.ru/pustyn/lib/mid.ru.html>
4. Ортега-и-Гассет, Х. (1997). *Избранные труды*. Москва: Весь Мир.
5. Пищик, В. И. (2015). Психологические особенности поколений в культурном контексте. *Концепт*, 4, 1–5. <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskie-osobennosti-pokoleniy-v-kulturnom-kontekste>
6. Сапоровская, М. В. (2014). *Психология межпоколенных отношений в семье*. Москва: Национальный книжный центр.
7. Сорокин, П. А. (2017). *Социальная и культурная динамика*. Москва: Академический проект.
8. Страусе, А., Корбин, Дж. (2001). *Основы качественного исследования: обоснованная теория, процедуры и техники*. Москва: Эдиториал УРСС.
9. Хорошилов, Д. А. (2012). *Критерии валидности качественного исследования в социальной психологии*. Дисс. канд. психол. наук: 19.00.05. Москва.
10. Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2011). *Introduction: The discipline and practice of qualitative research*. Thousand Oaks.
11. Dilthey, W. (2017). *Der Aufbau der geschichtlichen Welt in den Geisteswissenschaften*. I. Abgrenzung der Geisteswissenschaften. <http://www.zeno.org/Philosophie/M/Dilthey,+Wilhelm/Der+Aufbau+der+geschichtlichen+Welt+in+den+Geisteswissenschaften/II.+Die+Verschiedenheit+des+Aufbaus+in+den+Naturwissenschaften+und+den+Geisteswissenschaften>
12. Charmaz, K. (2006). *Constructing grounded theory: a practical guide through qualitative analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.
13. Christian Erzberger, Gerald Prein, (1997). *Triangulation: Validity and empirically-based hypothesis construction*. May, Volume 31, Issue 2, 141–154. <https://link.springer.com/article/10.1023%2FA%3A1004249313062>
14. Creswell, J. W., & Plano, Clark V. L. (2013). *Pesquisa de métodos mistos*. 2ª ed. Porto Alegre (RS).
15. Creswell, J. W. (2007). *Projeto de pesquisa: métodos qualitativo, quantitativo e misto*. Porto Alegre: Artmed.
16. Fairclough, N. (1992) *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity
17. Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1994). *Competing paradigms in qualitative research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
18. Guedes dos Santos, J. L. (2017). Alacoque Lorenzini Erdmann, Betina Hörner, chlindwein Meirelles, Gabriela Marcellino de Melo Lanzoni, Viviane Pecini da Cunha, Ratchneewan Ross, *Integrating quantitative and qualitative data in mixed methods research*. https://www.scielo.br/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0104-07072017000300330&lng=en&nrm=iso&tlng=en
19. Henwood, K. L. (1996). *Qualitative inquiry: perspectives, methods and psychology*. Handbook of qualitative research methods for psychology and the social sciences leicester, Uk, 25–42.
20. Mannheim, K. (1993). *El problema de las generaciones* Monografico sobre Karl Mannheim Coordinado por Emillo Lamo de Espinosa Reis 62/93. Revista Espanola de Investigaciones Sociologicas 62 Abril –Junio, 192–242.
21. Marias, J. N (1961). *El método histórico de las generaciones*. Editorial: Revista De Occidente., Madrid.
22. Maxwell, J. A. (2012). *Qualitative Research Design : An Interactive Approach*. <https://www.researchgate.net/publication/43220402>
23. Miles, M. B., & Huberman A. M. (2014). *Qualitative data analysis: a methods sourcebook*. Arizona State University.
24. Turner, P., & Turner, S. (2009). Triangulation in practice. *Virtual Reality*, 13, 171–181. <https://doi.org/10.1007/s10055-009-0117-2>
25. Uwe, F. (2007). *Designing Qualitative Research*. SAGE Publications Ltd. London, Thousand Oaks, California, New Delhi, Singapore.

References

1. Gudvin, Dzh. (2004). *Issledovanie v psihologii: metody i planirovanie [Research in Psychology: Methods and Planning]*. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].
2. Lotman, Ju. M. (1992). *Semiotika kultury i ponjatie teksta [Semiotics of Culture and the Concept of Text]*. Izbrannye statji. T. 1. Tallinn. <http://www.philology.ru/literature1/lotman-92b.htm> [in Russian].
3. Mid, M. (1999). *Kultura i preemstvennost [Culture and Continuity]*. Biblioteka Virtualnoj Pustyni. <http://www.uic.unn.ru/pustyn/lib/mid.ru.html> [in Russian].
4. Ortega-i-Gasset, X. (1997). *Izbrannye trudy [Selected Works]*. Moskva: Ves Mir [in Russian].
5. Pishhik, V. I. (2015). Psihologicheskie osobennosti pokolenij v kulturnom kontekste [Psychological Characteristics of Generations in a Cultural Context]. *Koncept*, 4, 1–5. <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskie-osobennosti-pokoleniy-v-kulturnom-kontekste> [in Russian].
6. Saporovskaja, M. V. (2014). *Psihologija mezhpokolennyh omoshenij v semje [Psychology of Intergenerational Relationships in the Family]*. Moskva: Nacionalnyj knizhnyj centr [in Russian].
7. Sorokin, P. A. (2017). *Socialnaja i kulturnaja dinamika [Social and Cultural Dynamics]*. Moskva: Akademicheskij proekt [in Russian].
8. Strause, A., Korbin, Dzh. (2001). *Osnovy kachestvennogo issledovaniya: obosnovannaja teorija, procedury i tehniki [Fundamentals of Qualitative Research: Grounded Theory, Procedures, and Techniques]*. Moskva: Jeditorial URSS [in Russian].

9. Horoshilov, D. A. (2012). *Kriterii validnosti kachestvennogo issledovaniya v socialnoj psihologii [Criteria for the Validity of Qualitative Research in Social Psychology]*. Diss. kand. psihol. nauk: 19.00.05. Moskva [in Russian].
10. Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2011). *Introduction: The discipline and practice of qualitative research*. Thousand Oaks.
11. Dilthey, W. (2017). *Der Aufbau der geschichtlichen Welt in den Geisteswissenschaften*. I. Abgrenzung der Geisteswissenschaften.
<http://www.zeno.org/Philosophie/M/Dilthey,+Wilhelm/Der+Aufbau+der+geschichtlichen+Welt+in+den+Geisteswissenschaften/II.+Die+Verschiedenheit+des+Aufbaus+in+den+Naturwissenschaften+und+den+Geisteswissenschaften>
12. Charmaz, K. (2006). *Constructing grounded theory: a practical guide through qualitative analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.
13. Christian Erzberger, Gerald Prein, (1997). *Triangulation: Validity and empirically-based hypothesis construction*. May, Volume 31, Issue 2, 141–154. <https://link.springer.com/article/10.1023%2FA%3A1004249313062>
14. Creswell, J. W., & Plano, Clark V. L. (2013). *Pesquisa de métodos mistos*. 2^a ed. Porto Alegre (RS).
15. Creswell, J. W. (2007). *Projeto de pesquisa: métodos qualitativo, quantitativo e misto*. Porto Alegre: Artmed.
16. Fairclough, N. (1992) *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity
17. Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1994). *Competing paradigms in qualitative research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
18. Guedes dos Santos, J. L. (2017). Alacoque Lorenzini Erdmann, Betina Hörner, chindwein Meirelles, Gabriela Marcellino de Melo Lanzoni, Viviane Pecini da Cunha, Ratchneewan Ross. *Integrating quantitative and qualitative data in mixed methods research*. https://www.scielo.br/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0104-07072017000300330&lng=en&nrm=iso&tng=en
19. Henwood, K. L. (1996). *Qualitative inquiry: perspectives, methods and psychology*. Handbook of qualitative research methods for psychology and the social sciences leicester, Uk, 25–42.
20. Mannheim, K. (1993). *El problema de las generaciones* Monografico sobre Karl Mannheim Coordinado por Emillo Lamo de Espinosa Reis 62/93. Revista Espanola de Investigaciones Sociologicas 62 Abril –Junio, 192–242.
21. Marias, J. N (1961). *El método histórico de las generaciones*. Editorial: Revista De Occidente., Madrid.
22. Maxwell, J. A. (1212). *Qualitative Research Design : An Interactive Approach*.
<https://www.researchgate.net/publication/43220402>
23. Miles, M. B., & Huberman A. M. (2014). *Qualitative data analysis: a methods sourcebook*. Arizona State University.
24. Turner, P., & Turner, S. (2009). Triangulation in practice. *Virtual Reality*, 13, 171-181. <https://doi.org/10.1007/s10055-009-0117-2>
25. Uwe, F. (2007). *Designing Qualitative Research*. SAGE Publications Ltd. London, Thousand Oaks, California, New Delhi, Singapore.

Dovgan, Natalia. A study on socio-cultural and professional interaction of generations: the strategy of generalization.

Introduction. The general trend towards interdisciplinary knowledge increases the role of comprehensive scientific interpretations based on the strategy of triangulation.

Aim. To present the strategy of generalization of empirical data of a study on generational interaction including institutional, positional, cultural, and professional aspects of social and cultural reality.

Methods. A set of empirical and statistical methods and instruments were used in the study.

Results. Based on the results of using the strategy of generalization of empirical data, the structural components of the theory determined a dual socio-psychological category of text-context and the category of socio-cultural interaction.

Conclusions. The proposed strategy of generalization of empirical data covered the issues of a theoretical basis, data collection and processing, as well as allowed structuring a complex process of generational interaction, which had no conceptual basis and standardized analysis system.

Key words: socio-cultural interaction of generations, professional interaction of generations, triangulation, aspects of sociocultural reality, category of text, category of context, category of socio-cultural interaction.

Відомості про автора

Довгань Наталія Олександрівна, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії політико-правових відносин ІСПП НАПН України, м. Київ, Україна.

Dovgan, Natalia Olexandrivna, PhD, Senior Researcher, Laboratory of Political and Legal Relations, ISPP of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

E-mail: 1511ndovgan@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6150-5211>

Отримано 10 серпня 2020 р.
Рецензовано 28 серпня 2020 р.
Прийнято 1 вересня 2020 р.